

Το Θέατρο Forum του Augusto Boal για εκπαιδευτικούς

(σημειώσεις από τα εργαστήρια στη Συνδιάσκεψη 2000 για το Θέατρο στην Εκπαίδευση *)

Susie MacDonald, Daniel Rachel
Εμπυχωτές Θεάτρου Forum

ΜΕΡΟΣ 1ο: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Α. Σημειώσεις για το Θέατρο των Καταπιεσμένων και το Θέατρο Forum

1. Το Θέατρο των Καταπιεσμένων (Theatre of the Oppressed)

Ο Augusto Boal γεννήθηκε στη Βραζιλία και ανέπτυξε τις τεχνικές του Θεάτρου των Καταπιεσμένων δουλεύοντας πάνω από σαράντα χρόνια σε διάφορες χώρες.

Ο Boal αρχίζει με το αξίωμα ότι το θέατρο, όπως και η γλώσσα, είναι προσιτό για όλους αρκεί να διδαχτούν τη μέθοδο. Το ρόλο του δασκάλου αναλαμβάνει το Θέατρο των Καταπιεσμένων. Με μια σειρά από ασκήσεις, παιχνίδια, τεχνικές θεάτρου (με πιο συνηθισμένο το Θέατρο Forum) στοχεύει πρώτα στη συνειδητοποίηση της κοινωνικής πραγματικότητας και μετά στη δυνατότητα πραγματοποίησης οποιασδήποτε αλλαγής της. Όπως στην Εκπαίδευση των Καταπιεσμένων (Education of the Oppressed) του Paulo Freire έτσι και στο Θέατρο των Καταπιεσμένων, δεν έχει θέση ο παθητικός θεατής. Υπάρχει χρόνος για παρατήρηση και χρόνος για δράση.

Το 1971, ο Boal αναγκάστηκε να φύγει από τη Βραζιλία για πολιτικούς λόγους και έζησε σε άλλες χώρες της Λατινικής Αμερικής απ' όπου και πάλι εξορίστηκε εξαιτίας των κυβερνήσεων αυτών των χωρών. Μετά πήγε στην Πορτογαλία και αργότερα στη Γαλλία όπου έμεινε δέκα χρόνια και ίδρυσε το Κέντρο Θεάτρου των Καταπιεσμένων. Στις αρχές της δεκαετίας του 1980, ο Boal επισκέφθηκε πολλές φορές την πατρίδα του χάρη στην πιο φιλελεύθερη πολιτική κατάσταση, μέχρι που εγκαταστάθηκε εκεί μόνιμα. Με πέντε άλλους, ίδρυσε το Κέντρο Θεάτρου των Καταπιεσμένων στο Rio de Janeiro. Στη δεκαετία 1990 συνειδητοποίησε ότι ήταν ανάγκη να αναπτύξει την έρευνά του, να δημιουργηθούν νέες μορφές έκφρασης του Θεάτρου των Καταπιεσμένων και να σταθεροποιησει το θεσμό στη Βραζιλία.

Έτσι άρχισε να αναπτύσσει το Νομοθετικό Θέατρο, ένα είδος θεάτρου που δεν περιοριζόταν σε πρόβες για το μέλλον αλλά μπορούσε να χρησιμοποιηθεί σαν βάση για κοινωνικές αλλαγές.

Το 1992, ο Boal εκλέχτηκε μέλος της δημοτικής κυβέρνησης του Rio de Janeiro έχοντας ως πρόταση τη χρήση του Νομοθετικού Θεάτρου σαν μέσο για τον εκδημοκρατισμό της πολιτικής. Στην προεκλογική του εκστρατεία, ο Boal χρησιμοποίησε το Θέατρο Φόρουμ για να επιδείξει τις ιδέες του με διάφορες ομάδες και σε διάφορα μέρη της πόλης. Μετά την εκλογή του άρχισε να δουλεύει με μια ομάδα νομοθετικών συμβούλων και πολιτιστικών φορέων. Το Νομοθετικό Θέατρο διδάσκει τις τεχνικές θεάτρου σε διάφορες κοινωνικές ομάδες, εργατικά σωματεία κ.ά. Οι ομάδες παρουσιάζουν δραματοποιημένα διάφορα προβλήματα και μετά αναλύοντας όλες τις παρεμβάσεις σ' αυτά, σχεδιάζουν μια συγκεκριμένη δράση που μπορεί να προσφέρει λύση στο πρόβλημα.

Αρχικά η επαφή με τους διάφορους οργανισμούς γίνεται μέσω των «μεσολαβητών» (jokers) που ψάχνουν για καινούργιες επαφές και ανταποκρίνονται σε αιτήματα. Η αρχική τους δουλειά είναι να κάνουν θεατρικά εργαστήρια με τις ενδιαφερόμενες ομάδες. Τα μέλη της ομάδας αποφασίζουν τι θέλουν να γίνει γνωστό και ποιο θέμα θα δραματοποιήσουν. Συνθέτουν έτσι ένα Θέατρο Forum. Η ομάδα παρουσιάζει την «παράσταση» σε διάφορα μέρη

* Η μετάφραση από τα αγγλικά έγινε από τη Μαρία Κακαβά

(πλατείες, πάρκα), σε πολιτικές συγκεντρώσεις, συνελεύσεις εργατών, σωματείων κτλ. και στα κοινοτικά φεστιβάλ που οργανώνει η ομάδα του Boal. Έτσι επιτυγχάνεται η επικοινωνία μέσω του θεάτρου και της διασκέδασης.

Κάθε φορά που μια ομάδα παρουσιάζει μια «παράσταση», σημειώνονται οι παρεμβάσεις των θεατών-ηθοποιών. Συνήθως οι παρεμβάσεις αναλύονται από τους νομοθετικούς συμβούλους του Boal για να δουν αν μπορούν να γίνουν προτάσεις που θα αφορούν στην προετοιμασία ενός νέου νόμου ή αλλαγή ενός υπάρχοντος νόμου ή στη διεξαγωγή έρευνας για νόμους σχετικά με ένα συγκεκριμένο θέμα με στόχο την πληρέστερη ενημέρωση των ενδιαφερομένων, για τη λήψη νομοθετικών μέτρων ή για το σχεδιασμό πολιτικής δράσης.

II. Το θέατρο Forum (Forum Theatre)

Το Θέατρο Forum αναπτύχθηκε στη Λατινική Αμερική σαν ένα μέσο επίλυσης δυσβάσταχτων προβλημάτων της καθημερινής ζωής. Δουλεύοντας με ομάδες εργατών και αγροτών σε εκστρατείες, αρχικά ενάντια στον αναλφαριθμητισμό και αργότερα με ευρύτερα θέματα, ο Boal εφάρμοσε τις θεωρίες του Paolo Freire και δημιούργησε ένα σχήμα όπου «ο καταπιεσμένος γίνεται καλλιτέχνης».

Η συνήθης διαδικασία περιλαμβάνει ασκήσεις και παιχνίδια που στοχεύουν στην ενεργοποίηση και σύνδεση των πέντε αισθήσεων δημιουργώντας μια ευχάριστη και δημιουργική ατμόσφαιρα. Ο στόχος είναι να δραματοποιηθούν οι εμπειρίες των συμμετεχόντων με επίκεντρο μια μορφή καταπίεσης ή ένα πρόβλημα. Υπάρχει μόνο ένας Πρωταγωνιστής -ο καταπιεζόμενος- που είναι απελπισμένος και σε αδιέξοδο. Αντίθετα ο Ανταγωνιστής ή ο Καταπιεστής μπορεί να είναι πολλοί. Το ρόλο του ρυθμιστή της δράσης αναλαμβάνει ο «μεσολαβητής» (jockey).

Σε μια παράσταση Forum συμπεριλαμβάνεται και η αντικατάσταση του Πρωταγωνιστή από το κοινό, που έτσι δεν μένουν θεατές, αλλά γίνονται *spect-actors* δηλαδή «θεατές-ηθοποιοί».^{**} Το θεατρικό κομμάτι, που μπορεί να έχει οποιαδήποτε διάρκεια, παίζεται πρώτα μια φορά και μετά επαναλαμβάνεται. Στην επανάληψη, ο πρωταγωνιστής αντικαθίσταται από τους θεατές που δεν μένουν αδρανείς, αλλά γίνονται ηθοποιοί σαν τους υπόλοιπους. Όποιοι «θεατές-ηθοποιοί» πιστεύουν ότι έχουν μια εναλλακτική πρόταση-λύση για τη δράση του πρωταγωνιστή παροτρύνονται να φωνάξουν «στοπ» και τότε οι ηθοποιοί ακινητοποιούνται για να αναλάβουν οι θεατές το ρόλο και να δοκιμάσουν μια άλλη λύση. Όλοι μπορούν να δοκιμάσουν. Συνήθως μόνο ο πρωταγωνιστής αντικαθίσταται, αλλά υπάρχουν κανονισμοί που ρυθμίζουν το αν και το πότε αντικαθιστούνται και άλλοι ρόλοι. Όλοι μαζί «κάνουν πρόβα την αλλαγή»

Η κοινωνία αντικατοπτρίζεται στα μικρότερα κύτταρά της. Τα μεγάλα ζητήματα είναι χαραγμένα στα πιο μικρά προσωπικά θέματα. Το Θέατρο των Καταπιεσμένων είναι θέατρο σε πρώτο πρόσωπο πληθυντικού. Αρχίζει οπωσδήποτε με μια προσωπική ιστορία, αλλά αν αυτή δε γίνει κοινή, λείει ο Boal, δεν πετυχαίνει το στόχο της. Σε μια ομάδα θεατών-ηθοποιών καθένας βλέπει το «κοινό» πρόβλημα και ενεργεί εκ μέρους και των άλλων.

(απόσπασμα από «το Θέατρο στη Φυλακή και στα κέντρα αποκατάστασης» (*Theatre in Prison and Probation Centre*) του πανεπιστημίου του Manchester 1995)

B. Κανόνες του παιχνιδιού για το κοινό

Το θέατρο Forum είναι σαν παιχνίδι και σαν παιχνίδι έχει κανόνες για να έχει επιτυχία

1. Πρώτα παρακολουθείς μια παράσταση που παρουσιάζει ένα πρόβλημα ή μια κατάσταση όπου υπάρχει καταπίεση.
2. Στο τέλος της παράστασης γίνεται συζήτηση με τους άλλους θεατές για το θέμα και τις πιθανές λύσεις που θα αλλάξουν την πορεία των γεγονότων.
3. Η παράσταση επαναλαμβάνεται. Ανά πάσα στιγμή κάποιος από το κοινό μπορεί να φωνάξει «στοπ» (freeze), να ανέβει στη σκηνή και να πάρει τη θέση του κεντρικού ήρωα (του πρωταγωνιστή), για να προσπαθήσει να αλλάξει τη συνέχεια της ιστορίας (σε αυτή την

^{**} Ο Boal από την αγγλική λέξη spectators = θεατές έφτιαξε τη λέξη spect-actors = θεατές-ηθοποιοί

περίπτωση ο θεατής γίνεται θεατής-ηθοποιός). Δεν είναι απαραίτητο να έχει εμπειρία σαν ηθοποιός, αυτό που χρειάζεται εδώ είναι ιδέες για να λυθεί αποτελεσματικά ένα πρόβλημα

4. Οι κανόνες επιτρέπουν αντικατάσταση των χαρακτήρων που θέλουν αλλαγή των συνθηκών που τους περιβάλλουν, αλλά επιτρέπεται σαν εναλλακτική λύση και η εμφάνιση άλλων θεατρικών προσώπων που θα ενισχύσουν την επιθυμία του καταπιεζόμενου για αλλαγή.

5. Είναι φυσικό να νιώθει αμηχανία και τρακ μπροστά σε κοινό, αλλά αν κανένας δε σηκωθεί, η παράσταση θα επαναληφθεί όπως την πρώτη φορά και επομένως τα γεγονότα θα μείνουν ίδια.

6. Ο μεσολαβητής (joker) είναι κάθε στιγμή έτοιμος να καθοδηγήσει και να βοηθήσει όποιον νιώθει αμήχανα. Αν έχεις κάποια ιδέα, αλλά δε θέλεις να ανέβεις στη σκηνή, μπορείς να φωνάξεις «στοπ», να πεις την ιδέα σου και οι ηθοποιοί θα παίξουν διαφορετικά τη σκηνή.

7. Για να ολοκληρώσουμε, πρέπει να πούμε ότι στο Θέατρο Φόρουμ οι βίαιες πράξεις δεν γίνονται δεκτές σαν προτάσεις για αλλαγή.

Γ. Κανόνες για τον μεσολαβητή –joker

1. Ο joker πρέπει να αποφεύγει κάθε προσπάθεια χειραγώγησης ή επηρεασμού του ακροατηρίου. Οι προσωπικές του απόψεις σε ό,τι αφορά τα γεγονότα δεν πρέπει να έρχονται σε σύγκρουση με τις ιδέες του κοινού.

2. Ο joker δεν αποφασίζει. Απευθύνει στο κοινό ερωτήματα και αμφιβολίες του είδους: Αυτή η λύση θα έχει αποτελέσματα; Είναι σωστό αυτό;

3. Προσοχή στις «μαγικές λύσεις». Ο joker σταματά τη δράση αν θεωρήσει ότι υπερβαίνει

τα όρια της πραγματικότητας. Δεν παίρνει απόφαση, αλλά ρωτά το κοινό τι πιστεύει.

4. Ο joker είναι η μαία που βοηθά στη γέννηση των ιδεών και των πράξεων.

5. Θεωρείται πιο σημαντικό να επιτυγχάνεται μια καλή συζήτηση παρά μια καλή λύση.

6. Ο joker δεν ανακατεύεται ούτε με το κοινό ούτε με τους ηθοποιούς. Κρατάει τις αποστάσεις, αλλά είναι μια δυναμική παρουσία σε εγρήγορση. Αν κουραστεί ή μπερδευτεί, θα το μεταδώσει στους θεατές και θα τους αποπροσανατολίσει.

7. Ο joker προσαρμόζεται ανάλογα με τους θεατές-ηθοποιούς. Μπορεί π.χ. να γίνει πιο αυστηρός με μια ομάδα δεκατετράχρονων κοριτσιών που ενδιαφέρονται περισσότερο να «βγουν» στη σκηνή από το να συνεχιστεί η δράση.

8. Στις πρόβες αποφασίζει ο joker για το αν θα υπάρχουν χαρακτήρες που θα απουσιάζουν, «αόρατοι ρόλοι», που θα βρίσκονται στα παρασκήνια για να εμφανιστούν στην πορεία. Π.χ: αν ο πρωταγωνιστής μένει με τον πατέρα του, πού είναι η μητέρα; Βρίσκεται κοντά και μπορεί να κληθεί επί σκηνής ή είναι μακριά και ίσως είναι νεκρή; Η επιπόνηση χαρακτήρων μπορεί να δημιουργήσει ένα περίπλοκο πλέγμα ρόλων ή μπορεί απλά αυτοί να δημιουργηθούν κατά τη διάρκεια του Θεάτρου Forum από το κοινό. Αυτό όμως οδηγεί συχνά σε «μαγικές λύσεις», ας πούμε εμφανίζονται υπέροχοι παππούδες και γιαγιάδες που λύνουν κάθε πρόβλημα.

Δ. Τα παιχνίδια και οι ασκήσεις του Augusto Boal

(Στα εργαστήρια χρησιμοποιήθηκαν αρκετές από τις παρακάτω ασκήσεις.)

Όνομα και χειρονομία

Η ομάδα σχηματίζει κύκλο. Ο επικεφαλής συστήνεται πρώτος λέγοντας το μικρό του όνομα, κάνοντας μια χειρονομία ή μια κίνηση. Η ομάδα επαναλαμβάνει την κίνηση και το όνομα. Αυτό συνεχίζεται με όλους στην ομάδα, δηλαδή όλοι λένε το όνομά τους και κάνουν μια κίνηση. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται χωρίς να λέγεται το όνομα αυτή τη φορά. Τέλος, όποιος θέλει, κάνει ένα βήμα μέσα στον κύκλο και οι υπόλοιποι λένε το όνομά του και εκτελούν από μνήμης την κίνησή του.

Βόμβες και ασπίδες

Η ομάδα απλώνεται στο χώρο, κινείται ελεύθερα και ο καθένας διαλέγει έναν άλλον, τη Βόμβα του, χωρίς να πει ποιον διάλεξε. Μετά διαλέγει πάλι μυστικά, έναν άλλον, την Ασπίδα του. Το παιχνίδι είναι να κρατάει την Ασπίδα του ανάμεσα στον ίδιο και την Βόμβα του. Ενώ τα μέλη της ομάδας κινούνται ασταμάτητα μέσα σ' ένα πανδαιμόνιο, ο συντονιστής του παιχνιδιού μετράει αντίστροφα από το δέκα ως το ένα, που είναι η στιγμή που σκάει η βόμβα. Τότε φωνάζει «ακίνητοι» (freeze) και μπαίνει ανάμεσά τους ρωτώντας ποιοι είναι σε «σωστή» θέση δηλαδή με την Ασπίδα τους ανάμεσα στη Βόμβα και τον εαυτό τους.

Κουβάρια και κόμπι

Η ομάδα σχηματίζει κύκλο και ο καθένας πρέπει να θυμάται ποιο άτομο στέκεται δεξιά του και ποιο αριστερά του. Μετά απλώνονται στο χώρο, κινούνται ελεύθερα και ο συντονιστής φωνάζει διάφορα παραγγέλματα, όπως βαδίστε κοντά σ' αυτόν που έχει ίδιο χρώμα μαλλιά μ' εσάς, δίπλα σ' αυτόν που φοράει ίδιο χρώμα παπούτσια μ' εσάς κτλ.

Ύστερα τους λέει να σχηματίσουν π.χ. 3 κύκλους ή 4 τετράγωνα ή 2 τρίγωνα ή ένα αστέρι. Ξαφνικά φωνάζει «ακίνητοι» και τους ζητά να δείξουν με το ένα χέρι εκείνον που αρχικά στεκόταν δεξιά τους και με το άλλο εκείνον αριστερά τους χωρίς να μετακινηθούν. Μετά, πολύ αργά, κινούνται όλοι και τεντώνονται να πιάσουν τα χέρια των διπλανών τους. Στο τέλος είναι όλη η ομάδα πιασμένη χέρι-χέρι. Αυτό το κουβάρι πρέπει να ξεμπλεχτεί, να γίνει κύκλος χωρίς να αφήσει κανένας το χέρι του άλλου. Πετυχαίνει εννέα στις δέκα φορές!

Κολομβιανή ύπνωση

Η ομάδα χωρίζεται σε ζευγάρια, τον Α και τον Β. Ο Α «υπνωτίζει» τον Β με το χέρι. Ο Β πρέπει να κρατάει το πρόσωπό του σταθερά λίγα εκατοστά από το χέρι του Α. Ο Α προσπαθεί να κατευθύνει τον Β να πάρει διάφορες στάσεις, να κάνει ξεχασμένους μύες να ενεργοποιηθούν. Μετά αλλάζουν θέσεις.

Πρώτη παραλλαγή: Γίνονται ομάδες των τριών. Ο Α «υπνωτίζει» τους δύο άλλους ταυτόχρονα χρησιμοποιώντας και τα δύο του χέρια, οδηγώντας τους ίσως σε τελείως διαφορετικές στάσεις.

Δεύτερη παραλλαγή: Ένα άτομο στο κέντρο του κύκλου κινείται πολύ αργά και οι υπόλοιποι που έχουν επιλέξει ένα μέλος του σώματός του «υπνωτίζονται» απ' αυτό και το ακολουθούν.

Παγωμένες εικόνες με καρέκλες

5 ηθοποιοί δημιουργούν ο καθένας χωριστά μια ακίνητη εικόνα και ο συντονιστής αριθμεί τις εικόνες απ' το 1 έως το 5. Οι υπόλοιποι κινούνται ελεύθερα στο χώρο, αλλά όταν ο συντονιστής φωνάζει έναν αριθμό πρέπει όλοι να αντιγράψουν τη συγκεκριμένη εικόνα του ηθοποιού. Ως παραλλαγή μπορεί ο συντονιστής να φωνάζει 2 αριθμούς μαζί.

Γάτα και ποντίκι

Δύο μέλη της ομάδας ορίζονται ως «γάτα» και «ποντίκι». Οι υπόλοιποι χωρίζονται σε ζευγάρια, πιάνονται αγκαζέ και κάνουν βόλτες. Η γάτα κυνηγάει το ποντίκι. Αν μεν το πιάσει, αλλάζουν ρόλους αν όχι, το ποντίκι μπορεί να κολλήσει σ' ένα ζευγάρι, οπότε ποντίκι γίνεται το τρίτο άτομο στην άλλη άκρη της τριάδας που πρέπει να τρέξει να ξεφύγει από τη γάτα.

Παραλλαγή: Όταν το ποντίκι ενώνεται στο ζευγάρι, ο τρίτος γίνεται σκύλος που κυνηγάει τη γάτα κτλ.

Ρυθμός ένα-δύο-τρία

Τα μέλη της ομάδας σε ζευγάρια μετρούν ο καθένας έναν αριθμό 1,2,3. Στον επόμενο γύρο αντικαθιστούν τον αριθμό 1 με έναν ήχο, μετά τον αριθμό 2 με μία κίνηση και μετά το 3 με έναν ήχο και μια κίνηση. Σαν παραλλαγή, μπορεί να γίνει το ίδιο με την ομάδα σε κύκλο.

Καρναβάλι του Ρίο

Η ομάδα σχηματίζει κύκλο. Ένας αρχίζει ένα ρυθμικό ήχο κάνοντας μία κίνηση. Έρχεται μπροστά σ' αυτόν που βρίσκεται αριστερά του και σα ζευγάρι συνεχίζουν το «χορό».

(Ο δεύτερος αντιγράφει τον πρώτο.) Μετά επαναλαμβάνει το ίδιο με τους επόμενους μέχρι να φτάσει πάλι στην αρχική του θέση. Στο μεταξύ, το δεύτερο άτομο τώρα, δημιουργεί ένα δικό του ήχο και κίνηση και αρχίζει το δικό του κύκλο, όπως ο προηγούμενος. Προχωρώντας το παιχνίδι, δημιουργείται ένα πανδαιμόνιο ήχων και αφάνταστη ποικιλία κινήσεων.

Σπρώχνω να μη νικήσω

Αυτή η άσκηση είναι το τέλειο παράδειγμα εκπαίδευσης για το Θέατρο Forum. Η ιδέα είναι να βάζεις όλη σου τη δύναμη και πάλι να μην κερδίζεις. Σε μια παράσταση Forum, ο ηθοποιός δεν πρέπει ούτε να υποχωρεί στην παρέμβαση του θεατή-ηθοποιού ούτε να τον χειραγωγεί, αλλά να τον βοηθά να ασκεί τη δύναμή του.

Στην άσκηση εδώ, η ομάδα χωρίζεται σε ζευγάρια που έχουν μια νοητή διαχωριστική γραμμή ανάμεσά τους. Στηρίζουν ο ένας τα χέρια του στους ώμους του άλλου, σπρώχνουν τον «αντίπαλο» προσπαθώντας να μην περάσουν τη γραμμή και αντισταθμίζουν το βάρος του άλλου με το δικό τους. Τον αφήνουν να σπρώξει περισσότερο αν το αντέχουν και σπρώχνουν τόσο, όσο ο άλλος μπορεί να κρατήσει κόντρα.

Παραλλαγές: πλάτη με πλάτη (από καθιστοί, όρθιοι), ώμος με ώμο, ή τραμπάλα

Η μπάλα του Boal

Τα μέλη την ομάδας παίζουν με μια μπάλα και δημιουργούν μια ρυθμική (κανονική σε συχνότητα) κίνηση με συνοδεία ήχου. Περπατώντας στο χώρο, κάνουν την κίνηση αυτή. Βρίσκουν ένα σύντροφο και ενώ συνεχίζουν τη δική τους κίνηση, παρατηρούν κάθε λεπτομέρεια της κίνησης και του ήχου του άλλου. Μετά γίνεται «ανταλλαγή μπάλας», δηλαδή αντιγράφουν την κίνηση και τον ήχο του άλλου. Βρίσκουν άλλο σύντροφο και επαναλαμβάνεται η ανταλλαγή κτλ. Τελικά επιστρέφουν στην αρχική τους «μπάλα».

Τυφλά αυτοκίνητα

Η ομάδα χωρίζεται σε ζευγάρια, ο ένας με κλειστά τα μάτια στέκεται μπρος από τον άλλο και κάνει το τυφλό αυτοκίνητο. Ο πίσω είναι ο οδηγός που δίνει οδηγίες αγγίζοντας την πλάτη του «αυτοκινήτου». Άγγιγμα αριστερού ώμου σημαίνει στρίψιμο αριστερά, άγγιγμα δεξιού ώμου δεξιά. Άγγιγμα στο κέντρο ευθεία μπροστά, (η πίεση δείχνει ταχύτητα), και καθόλου άγγιγμα σταμάτημα.

Στρατιώτες και χορευτής

Τέσσερις εθελοντές κάνουν παρέλαση από τη μια άκρη του δωματίου στην άλλη. Ο στόχος τους είναι να συνεχίσουν να παρελαύνουν πάση θυσία. Ένας πέμπτος αρχίζει να πηδά και να χορεύει γύρω από τους στρατιώτες, αλλά μόλις μπει στο δρόμο τους, οι στρατιώτες τον «δέρνουν» μέχρι τελικής πτώσεως και συνεχίζουν την παρέλαση. Οι στρατιώτες είναι οι καταπιεστές και ο χορευτής ο πρωταγωνιστής. Οι θεατές, αφού δουν τη «σκηνή» δύο φορές, καλούνται να πάρουν τη θέση του πρωταγωνιστή για να εμποδίσουν την καταπίεση να επαναληφθεί.

Ε. Το Θέατρο Εικόνων

Συμπλήρωση Εικόνας

Δύο άτομα χαιρετιούνται δίνοντας τα χέρια και «παγώνουν». Ο joker ρωτάει την ομάδα ποια «ιστορία» βλέπουν. Μετά ο ένας «βγαίνει» από την εικόνα και την αφήνει ασυμπλήρωτη. Ένας εθελοντής τη συμπληρώνει φτιάχνοντας μια διαφορετική ιστορία. Παραλλαγή: εικόνα τριών ατόμων.

Θυμήσου την εικόνα

Ένας εθελοντής στέκεται μπροστά στην ομάδα. Ο joker ζητάει από την ομάδα να κλείσει τα μάτια, ενώ ο εθελοντής παίρνει μια στάση και στέκεται ακίνητος. Τότε η ομάδα

ανοίγει τα μάτια για δύο δευτερόλεπτα, βλέπει τη στάση και τα ξανακλείνει προσπαθώντας να την αντιγράψει από μνήμης.

Πρώτη παραλλαγή: Δύο εθελοντές δημιουργούν μια εικόνα, μετά τρεις, κάνοντας όλο και πιο δύσκολη την αντιγραφή της.

Δεύτερη παραλλαγή: Η ομάδα χωρίζεται σε δύο σειρές, η μία απέναντι από την άλλη. Η μία κλείνει τα μάτια, η άλλη δημιουργεί μια εικόνα και συνεχίζεται όπως περιγράφηκε παραπάνω.

Γαλλικό τηλέφωνο (μην κάνεις τίποτα)

Η ομάδα είναι σε κύκλο και καθένας κοιτάζει τον τέταρτο κατά σειρά στα αριστερά του (αν η ομάδα έχει μονό αριθμό). Έχουν οδηγίες να μην κάνουν απολύτως τίποτα, όμως παρατηρώντας προσεκτικά τον τέταρτο, αντιγράφουν την οποιαδήποτε ασήμαντη κίνησή του -ή μπορεί να ζητηθεί να αντιγράφονται οι κινήσεις όσο πιο υπερβολικές ή πιο αφύσικες γίνεται- ή να αντιγράφονται βάζοντας συναίσθημα, ευτυχία ή λύπη κτλ.

Ατομικές εικόνες

Η ομάδα σχηματίζει κύκλο και κοιτάζει προς την έξω πλευρά. Ο joker λέει μια λέξη ή αναφέρει ένα θέμα και μετρά αντίστροφα από το τρία έως το ένα, ενώ τα μέλη γυρίζουν και κοιτάζουν προς τη μέσα πλευρά παρουσιάζοντας μια ακίνητη εικόνα που σχετίζεται με αυτή τη λέξη.

Π. χ: οικογένεια

1. Ένα μέλος δημιουργεί μια εικόνα της οικογένειας, που μπορεί να αλλαχτεί κάπως από τους άλλους για να συμφωνούν όλοι.
2. Τους ζητείται να αρχίσουν μια ρυθμική κίνηση που θα συνοδεύει την εικόνα.
3. Ο καθένας τότε προσθέτει μια λέξη ή μια φράση που σχετίζεται με την περίπτωση και που ταιριάζει στην προσωπικότητα του.
4. Ο joker μετά τους παρακινεί να παρουσιάσουν την κίνηση που ακολουθεί μετά την αρχική εικόνα.

Δύο μοντέλα

Πρώτο μοντέλο:

1. Η ομάδα συμφωνεί για ένα θέμα.
2. Πέντε εθελοντές έρχονται επί σκηνής και παρουσιάζουν από μια εικόνα πάνω σ' αυτό το θέμα χωρίς να βλέπει ο ένας τη παρουσίαση της ιδέας του άλλου.
3. Και οι πέντε μαζί παρουσιάζουν τις εικόνες τους και το κοινό μπορεί να προσθέσει επιπλέον ιδέες.
4. Οι θεατές-ηθοποιοί αρχίζουν τώρα να συσχετίζουν τις εικόνες τους παρουσιάζοντας μια ευρύτερη αντίληψη της κοινωνίας για αυτό το θέμα.
5. Εάν παρουσιάζουν εικόνες καταπιεσμένων, ο joker τούς παρακινεί να αλλάξουν και να παρουσιάσουν τον καταπιεστή και αντίστροφα.

Δεύτερο μοντέλο:

1. Η ομάδα επιλέγει μια μορφή καταπίεσης.
2. Κάποιος δημιουργεί μια εικόνα στήνοντας τους θεατές-ηθοποιούς σε συγκεκριμένη θέση και μετά το κοινό παρεμβαίνει, αν χρειαστεί, για να δημιουργηθεί μια όσο πιο ρεαλιστική εικόνα γίνεται.
3. Ο joker παροτρύνει τους θεατές-ηθοποιούς να αλλάξουν την εικόνα με στόχο να παρουσιάσουν την «ιδανική εικόνα», όπου η καταπίεση δε θα υπάρχει πλέον (αποφεύγοντας τις μαγικές λύσεις).
4. Ξαναστήνεται η αρχική «ρεαλιστική» εικόνα και ο joker ζητά να σχηματιστεί εκ νέου η «ιδανική εικόνα», κάνοντας την αλλαγή με αργές κινήσεις (slow motion). Αυτή ονομάζεται εικόνα της πιθανής μετάβασης. Το κοινό παρεμβαίνει σε όλη τη διάρκεια, για να γίνει η «μετάβαση» όσο δυνατόν πιο ρεαλιστική.

ΜΕΡΟΣ 2ο: ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ FORUM ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

A. Γνωριμία, ασκήσεις, προετοιμασία

Μετά την εισαγωγή για το ποιοι είμαστε (θεατρική εταιρεία SHOUT!) και για ποιο λόγο βρεθήκαμε όλοι εδώ, έγιναν παιχνίδια γνωριμίας (τα πιο πολλά αναφέρθηκαν στον κατάλογο παιχνιδιών-ασκήσεων του Boal) και μιλήσαμε για τα βασικά στοιχεία του Θεάτρου Forum.

Σχηματίστηκαν δύο ομάδες (της Susie και του Daniel) και τα μέλη της κάθε ομάδας διηγήθηκαν προσωπικές τους εμπειρίες καταπίεσης. Από τη μια ομάδα επιλέχτηκε η ιστορία της καταπιεσμένης κόρης και από την άλλη η ιστορία της σεξουαλικά παρενοχλούμενης εργαζόμενης.

Με τη συμμετοχή των θεατών-ηθοποιών δημιουργήθηκαν οι χαρακτήρες (συνολικά 20) και σχηματίστηκαν σκηνές που περιέγραφαν τη στάση που είχαν και το συναίσθημα που εξέφραζαν. Δημιουργήθηκαν μετά ακίνητες εικόνες για κάθε σκηνή της ιστορίας. Έγιναν πρόβες και η ιστορία παρουσιάστηκε σαν μια σειρά εικόνων που συμπληρώθηκαν με διάλογους και αναπτύχθηκαν με αυτοσχεδιασμούς.

B. Εργαστήρια

Η ομάδα της Susie επέλεξε την ιστορία μιας κοπέλας που ενώ επιθυμούσε να ασχοληθεί με το θέατρο, καταπιεζόταν στο σπίτι της, γιατί ο πατέρας της ήταν αδιάφορος ως προς αυτήν την επιθυμία της, η μητέρα της ήταν τελείως αφοσιωμένη στο γιο και ο αδελφός της την κοροϊδευε και την κακομεταχειριζόταν. Τελικά η κατάσταση έγινε αφόρητη και η κοπέλα έφυγε από το σπίτι.

Από αυτήν την ιστορία δημιουργήθηκαν πέντε εικόνες, με την πρωταγωνίστρια να κρατάει, σ' όλη τη διάρκεια, μια μάσκα που συμβόλιζε την αγάπη της για το θέατρο. Μια εικόνα έδειχνε τον αδελφό να πετάει τη μάσκα κάτω με κοροϊδευτική έκφραση.

Αφού έγιναν πρόβες σ' αυτές τις σκηνές και συμπληρώθηκαν με αυτοσχεδιασμούς, παρουσιάστηκε η ιστορία στα μέλη και των δύο ομάδων.

Σ' ότι αφορά τη φυγή του κοριτσιού από το σπίτι, ενώ μια καθηγήτρια έκανε το θετικό σχόλιο ότι αυτή ήταν μια αξιόπαινη αντίδραση σε μια κατάσταση καταπίεσης και επομένως η ιστορία δεν αποτελούσε πλέον αντικείμενο για το Θέατρο Forum, άλλοι διαφώνησαν και πρότειναν άλλες λύσεις, όπως το να μιλήσει η πρωταγωνίστρια στον πατέρα και να τον κάνει να κατανοήσει την επιθυμία της. Αυτή η προσέγγιση είχε κάποια επιτυχία, ενώ αντίθετα η προσπάθεια ενός θεατή-ηθοποιού να φέρει και τους δύο γονείς κοντά για να τους μιλήσει ήταν μάλλον αποτυχημένη.

Η ομάδα του Daniel είχε σαν θέμα τη σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο εργασίας. Μια καθηγήτρια που παρενοχλείται από συνάδελφο με τολμηρά σχόλια για την εμφάνισή της και το ντύσιμό της μαθαίνει από μαθήτριες ότι αυτός ο ίδιος καθηγητής απευθύνει και σ' αυτές προκλητικά υπονοούμενα. Η καθηγήτρια αποφασίζει να ενημερώσει το διευθυντή, αλλά αυτός την αντιμετωπίζει με αδιαφορία λέγοντας ότι ο συνάδελφος είναι αξιοσέβαστος και με μακρά υπηρεσία στον κλάδο. Η πρωταγωνίστρια βρίσκεται σε αδιέξοδο.

Οι θεατές-ηθοποιοί προσπάθησαν να επιτεθούν κατά μέτωπο στο συνάδελφο, με μικρή όμως επιτυχία γιατί αυτός ήταν θρασύς και συνέχιζε την ίδια συμπεριφορά, άλλοι πάλι προσπάθησαν μια πιο δυναμική αντιμετώπιση του διευθυντή, απαιτώντας απ' αυτόν να κατανοήσει τη σοβαρότητα του προβλήματος.

Γ. Γενική αναθεώρηση των συναντήσεων

Ο παράγων χρόνος ήταν το βασικό θέμα σ' όλη τη διάρκεια της πρόβας και της παρουσίασης των θεμάτων, όμως και οι δύο ομάδες κατάφεραν να εστιάσουν τις προσπάθειές τους σ' ένα πρόβλημα καταπίεσης και να δείξουν το αδιέξοδο του

πρωταγωνιστή. Δε διαμορφώθηκε κάποιο συγκεκριμένο συμπέρασμα σχετικό με τα θέματα που παρουσιάστηκαν, αλλά οι καθηγητές είχαν την ευκαιρία να δουν πώς στήνεται μια παράσταση του Θεάτρου Forum και πώς εξελίσσεται η διαδικασία.

Ο Daniel και η Susie πιστεύουν ότι το Θέατρο Forum δεν λύνει αναγκαστικά ένα πρόβλημα, αλλά δίνει την ευκαιρία στο κοινό να δοκιμάσει πολλές λύσεις πριν επιλέξει αυτή που του ταιριάζει, να συζητήσει με άλλους για να ενημερωθεί για τις υπόλοιπες παραμέτρους αυτού του θέματος και τέλος να φύγει από το θέατρο έχοντάς το ακόμα στο νου του, όχι όπως φεύγει από μια παράσταση του συμβατικού θεάτρου, που του έχει προσφερθεί έτοιμη η κάθαρση.

Αθήνα 17/12/2000

Susie MacDonald, Daniel Rachel